

Артур Конан Дойл

Його прощальний уклін

Харків
«ФОЛІО»
2023

ПЕРЕДМОВА

Друзі пана Шерлока Голмса дуже втішаються, коли почують, що він, як і раніше, живий і здоровий, хоча і страждає від поодиноких нападів ревматизму. Вже багато років він живе на маленькій фермі в горах за п'ять миль від Істбурна, де однаково ділить свій час між захопленням філософією та сільським господарством. Перебуваючи на пенсії, він відмовляється навіть від заманливих пропозицій взятися за ту чи іншу справу, заявляючи, що пішов у відставку раз і назавжди.

Однак із наближенням війни з Німеччиною він знову вирішив надати в розпорядження уряду своє настільки видатне поєднання інтелектуальних здібностей і практичних навичок. Звіт про історичні результати цього розслідування й увійшов у «Його прощальний уклін», своєрідний епілог пригод Шерлока Голмса.

Щоб доповнити цю збірку та надати їй закінченого вигляду, я додав кілька звітів і про колишні справи мого товариша, які довгий час пролежали в моєму архіві та з різних причин не публікувалися раніше.

Джон Г. Ватсон, доктор медицини

ПРИГОДА У ВІСТЕРІЯ-ЛОДЖ

Частина 1

ДИВНИЙ ВИПАДОК ІЗ МІСТЕРОМ ДЖОНОМ СКОТТОМ ЕККЛЗОМ

Як записано в моєму нотатнику, це сталося холодно-го вітряного дня наприкінці березня 1892 року. Коли ми снідали, Голмсу принесли телеграму, і він одразу ж нашкрябав відповідь. Мій приятель нічого не сказав із цього приводу, але було помітно, що отримана звістка займає його — Шерлок із задуманим обличчям стояв біля каміна, курич люльку й час від часу зиркав на телеграму. Раптом він обернувся до мене, і в його очах з'явився пустотливий відблиск.

— Гадаю, Ватсоне, що вас уже можна вважати літератором, — мовив він. — Як ви розумієте слово «гротеск»?

— Щось дивне, незвичайне, — відгукнувся я.

Голмс похитав головою:

— Тут явно мається на увазі щось більше. Відчувається прихований натяк на дещо трагічне та жахливе. Якщо ви пригадаєте якісь історії, якими ви лякали терплячу публіку, то збагнете, як часто гротеск переростає в злочин. Згадайте ту невелику справу зі Спілкою рудих. Спочатку це був суцільний гротеск, який вилився у відчайдушну спробу грабунку. Або ще приклад: найгротескніша з наших справ, випадок із п'ятьма апельсиновими зернятами, підґрунтям якого виявилася змова вбивць. Тому слово «гротеск» тепер змушує мене пильнувати.

— А що, в тексті є це слово? — спитав я.

Голмс прочитав телеграму вголос:

— «Зі мною тільки-но сталася неймовірна та гротескна історія. Чи можна звернутися до вас за порадою? Скотт Екклз, поштове відділення, Черінг-Кросс».

— Чоловік це чи жінка? — поцікавився я.

— Певна річ, чоловік. Жодна жінка не стала б посилати телеграму з оплаченою відповіддю — вона просто прийшла б сама.

— Ви його приймете?

— Любий Ватсоне, ви ж знаєте, як я нудьгую з того часу, як ми кинули до в'язниці полковника Каразерса. Мій мозок подібний до двигуна боліда для перегонів, який розлетиться на шматки, якщо не буде виконувати роботу, для якої призначений. Життя стало нудним, у газетах порожньо, ризик і романтика, схоже, вивітрилися з кримінального світу. А ви ще питаєте, чи готовий я зайнятися новою справою, якою б тривіальною вона не виявилася. А ось, якщо не помиляюся, і наш клієнт.

На сходах почувися розмірені кроки, і за хвилину до кімнати постукав та увійшов кремезний високий чоловік із сивими бакенбардами, котрий мав доволі серйозний і респектабельний вигляд. Жорсткі риси його обличчя та пихаті манери видавали всю історію його життя. Від самих гетрів до окулярів у золотій оправі це був консерватор, взірцевий парафіянин, бездоганний громадянин, котрий послідовно та скрупульозно дотримується всіх загальноприйнятих правил. Якись дивні події, однак, позбавили його звичного самовладання та залишили на ньому помітні сліди у вигляді розпатланого волосся, розпашілих щік, неспокійного погляду та метушливих жестів. Він одразу ж заговорив про свою справу.

— Зі мною трапилася зовсім незвичайна та неприємна пригода, містере Голмс, — сказав він. — У житті не опинявся в таких ситуаціях. Це просто обурливо й не схоже ні на що. Дуже прошу дати мені хоч якісь пояснення.

Він насупився й важко дихав від гніву.

— Заради бога сідайте, містере Скотт Екклз, — заспокоїливим тоном промовив Голмс. — Насамперед я хотів би запитати, чому ви прийшли саме до мене?

— Розумієте, сер, ця справа, схоже, не з тих, якими займається поліція, і все ж, коли ви дізнаєтеся факти, то зрозумієте, що я не міг залишити все так, як є. Приватні детективи — люди, до котрих у мене немає жодної симпатії, але все ж, почувши ваше ім'я...

— Зрозуміло. Тоді наступне запитання: чому ви не прийшли відразу?

— Що ви хочете цим сказати?

Голмс зиркнув на годинник.

— Зараз п'ятнадцять хвилин по другій, — сказав він. — Телеграму ви відправили о першій, але, зважаючи на ваш одяг і зовнішній вигляд, важко не збагнути, що ваші неприємності почалися ще вранці, коли ви прокинулися.

Наш клієнт пригладив кучму волосся й провів рукою по неголеній щоці.

— Маєте рацію, містере Голмс. Мені й на гадку не спало подбати про зовнішність. Я був дуже радий, що вибрався з того будинку. Потім я, перш ніж їхати до вас, зайшов до власників будинку, і вони сказали, що містер Гарсія завжди регулярно платив за оренду й що у Вістерія-Лодж досі все було гаразд.

— Зачекайте, сер, — засміявся Голмс. — Ви зовсім, як мій приятель доктор Ватсон, котрий має кепську звичку розповідати історії, починаючи з кінця. Будь ласка, зберіться з думками та розкажіть мені чітко й послідовно, що це були за події, які погналі вас за порадою та допомогою незачесаним й неохайним, із розв'язаними шнурівками й у неправильно застебнутому жилеті.

Наш відвідувач похмуро оглянув себе:

— Розумію, що збоку це виглядає жахливо, містере Голмс. За все моє життя я не можу пригадати жодного ви-

падку, коли б дозволив собі щось таке. Але впевнений, що після того, як я розповім вам усе про цю дивну справу, що я зараз і зроблю, ви мені пробачите.

Однак розповідь його була задушена в зародку. У передпокої пролунав галас, і місіс Гадсон, відчинивши двері, впустила до кімнати двох здоровенних чоловіг офіційного вигляду. Одного з них ми добре знали — це був інспектор Грегсон із Скотленд-Ярду, енергійний хоробрий і доволі здібний полісмен. Він привітався за руку з Голмсом і відрекомендував нам другого відвідувача, інспектора Бейнса з поліційного управління графства Суррей.

— Ми працюємо разом, містере Голмс, і слід привів нас сюди, — Грегсон глянув своїми бульдожими очима на нашого відвідувача. — Ви ж містер Джон Скотт Екклз із Попгем-гаузу в Лі?

— Так.

— Ми весь ранок сьогодні йдемо за вами по п'ятах.

— Ви, без сумніву, вистежили його за телеграмою, — додав Шерлок.

— Саме так, містере Голмс. Ми взяли слід на вокзалі Черінг-Кросс, на пошті, і він привів сюди.

— Але чому ви мене шукаєте? — здивувався наш відвідувач. — Чого ви хочете?

— Хочемо почути від вас, містере Скотт Екклз, про події, які минулої ночі спричинили смерть містера Алоїзія Гарсії з Вістерія-Лодж, що неподалік від Ешера.

Наш клієнт підвівся, широко розплющивши очі. Барва зникла з його здивованого обличчя.

— Смерть? Ви хочете сказати, що він помер?

— Атож, сер, помер.

— Як це сталося? Нещасний випадок?

— Вбивство. Справжнісіньке, жодних сумнівів.

— О боже! Це ж жахливо. Ви вважаєте... Хочете сказати, що підозрюєте мене?

— У кишені вбитого виявили вашого листа, із якого ми дізналися, що ви мали намір провести минулу ніч у його будинку.

— Я так і зробив.

— О, справді? Ви це не заперечуєте?

На світ божий з'явився бланк офіційного поліційного протоколу.

— Зачекайте хвильку, Грегсоне, — попросив Шерлок Голмс. — Усе, що вам треба, це зафіксувати свідчення, правильно?

— Аякже, і маю попередити містера Скотта Екклза, що все, що він скаже, може бути використано проти нього.

— Містер Екклз саме збирався розповісти нам про цю справу, коли ви увійшли. Гадаю, Ватсоне, що бренді з содовою йому не нашкодить. Тепер, сер, раджу не звертати уваги на те, що ваша аудиторія збільшилася, і викласти нам усе, як би ви зробили це, якби вас не перервали.

Наш відвідувач залпом хильнув бренді, і його обличчя знову порожівало. Підозріло поглянувши на поліційний протокол, він розпочав свою незвичайну оповідку.

— Я неодружений, — сказав він. — Чоловік я товариський, маю багато друзів. Серед них — сім'я пивовара на прізвище Мелвілл, котрий уже покинув справи й живе в маєтку Елбемерл-Меншн у Кенсінгтоні. За його столом я кілька тижнів тому познайомився з хлопцем на прізвище Гарсія. Як я зрозумів, він був іспанцем і мав якийсь статус до іспанського посольства. Він чудово спілкувався англійською та вирізнявся хорошими манерами. Це був, мабуть, найвродливіший чоловік із усіх, кого я зустрічав.

Якимось чином ми з цим парубком близько потоваришували. Він, здавалося, із самого початку був до мене прихильним, і не минуло двох днів із часу нашого знайомства, як він навідав мене в моїй оселі. Слово за словом, й усе скінчилося тим, що він запросив мене пожити кілька днів

у нього у Вістерія-Лодж, це між Ешером та Окшоттом. Учора ввечері я, дотримуючись обіцянки, подався до Ешера.

Ґарсія описував мені своє обійстя. Він жив там із вірним слугою, співвітчизником, котрий йому в усьому допомагав. Цей хлопчина розмовляв англійською й вів усе господарство в будинку. Ще Ґарсія згадував, що в нього чудовий кухар-мулат, котрого він підібрав під час своїх мандрів. Також він додав, що той смачно готує. Пам'ятаю, як Ґарсія зауважив, що він не очікував знайти такий дивний будинок у самому серці Суррею, і я з цим погодився, хоча потім виявилось, що він набагато дивніший, ніж я думав.

Я прибув на місце — це за дві милі на південь від Ешера. Будинок цікавий своєю архітектурою, стоїть віддалено від дороги, до нього веде звивиста під'їзна алея, обсаджена з двох боків вічнозеленим чагарником. Це старовинна споруда, яка явно потребує ремонту. Коли мої речі вивантажили на зарослу травною доріжку перед заляпанними безбарвними дверима, я засумнівався, чи розумно вчинив, вирушивши до людини, котру майже не знаю. Однак він сам відчинив мені й вельми приязно привітався. Мене доручили слuzі, меланхолійному смаглявому чоловіку, котрий узяв мій саквояж і провів мене в призначену мені спальню. Будинок був якийсь похмурий. Вечеряли ми наодинці, і хоча господар щосили намагався мене розважити, думки його, здавалося, весь час блукали десь далеко, та й розмовляв він настільки бурхливо та незрозуміло, що я насилу його розумів. Він безперестанку постукував пальцями по столу, гриз нігті та виявляв інші ознаки нервового збудження. Сам обід не був ні добре сервірований, ні смачно приготований, а присутність похмурого мовчазного слуги ніяк не сприяла поживленню атмосфери. Можу запевнити, що багато разів упродовж цього вечора мені спадало на думку, що треба знайти якийсь слухний привід і повернутися додому до Лі.

Пригадую одну деталь, що може мати стосунок до тієї справи, яку ви, шановні правоохоронці, розслідуєте. Тоді я не надав цьому значення. Коли обід закінчився, слуга подав господареві записку. Я помітив, що після цього той став ще похмурішим і здичавілішим, ніж раніше. Він облишив спроби підтримувати розмову та сидів тепер, безперервно курячи цигарки та занурившись у власні думки, ні словом не обмовившись, про що думає. Близько одинадцятої я з радістю пішов спати. Через якийсь час Гарсія зазирнув до моєї кімнати — я на той час уже згасив світло — і спитав, чи я не дзвонив. Я заперечив. Він вибачився, що потурбував мене такої пізньої пори — було, як він сказав, близько першої години ночі. Після цього я міцно заснув аж до ранку.

Тепер підходжу до найцікавішої частини моєї історії. Коли я прокинувся, вже зовсім розвиднілося. Зиркнувши на годинник, я побачив, що вже близько дев'ятої ранку. Я настійливо наголосив напередодні, щоб мене розбудили о восьмій, і був дуже здивований такою забудькуватістю. Схопившись, я подзвонив слугі. Жодної реакції. Я знову й знову смикав шворку дзвінка. Результат був таким самим. Тоді я вирішив, що дзвінок зламаний. Так-сяк одягнувшись, я в огидному настрої поквапився вниз, щоб попросити теплої води для вмивання. Уявіть собі моє здивування, коли я виявив, що там нікого немає. Я вийшов у коридор і голосно гукнув. Тиша. Тоді я обійшов усі кімнати. Ніде не було ні душі. Увечері господар показував мені, де його спальня. Я постукав у двері. Відповіді не отримав. Натиснув на клямку й увійшов. Кімната була порожня, ліжко — застелене. Гарсія зник разом із усіма. Усі троє чужинців — господар, лакей і кухар — щезли! Так закінчився мій візит до Вістерія-Лодж.

Голмс усміхнувся та потер руки, подумки додавши цей дивний інцидент до своєї колекції надзвичайних подій.

— Ваша історія, наскільки я розумію, абсолютно унікальна, — сказав він нашому відвідувачу. — Можна спитати вас, сер, що ви робили далі?

— Я ошкаженив. Спочатку мені спало на гадку, що я став жертвою якогось дивного та безглузкого розіграшу. Я склав речі, зачинив за собою вхідні двері й з валізою в руках подався до Ешера. З'явившись в офісі братів Алленів, котрі керують земельною власністю в тій місцевості, я дізнався, що будинок, який я тільки-но покинув, здали в оренду. Мені здалося, що навряд чи його винайняли заради того, щоб мене розіграти, і що суть справи, ймовірно, у тому, що господар зник, аби не платити за оренду. Березень закінчується — якраз кінець кварталу. Однак виявилося, що це не так. Агент подякував мені за попередження, але сказав, що орендна плата виплачена авансом. Тоді я вирушив до Лондона й відвідав іспанське посольство. Цього чоловіка в установі не знали. Потім я зайшов до Мелвілла, у чиєму будинку вперше зустрів Гарсію, але з'ясувалося, що той знав його, може, навіть гірше, ніж я сам. Нарешті, отримавши від вас відповідь на свою телеграму, я прийшов до вас, оскільки чув, що ви — людина, здатна дати добру пораду в складній ситуації. Однак із того, що ви тут сказали, інспекторе, я збагнув, що ви можете продовжити мою розповідь, і що сталася якась трагедія. Можу вас запевнити, що кожне сказане мною слово — чистісінька правда й що крім того, що я зараз розповів, більше нічого про долю цього чоловіка не знаю. І моє єдине бажання — допомогти закону, чим тільки зможу.

— Не сумніваюся в цьому, містере Скотт Екклз, — відповів інспектор Грегсон вельми доброзичливим тоном. — Абсолютно ніяких сумнівів. Маю сказати, що все у вашій оповідці відповідає фактам, які маємо й ми. Наприклад, записка, яку принесли під час обіду. Вам вдалося помітити, куди вона щезла?

ЗМІСТ

Передмова. <i>Джон Г. Ватсон</i>	3
Пригода у Вістерія-Лодж.	5
Пригода з картонним пуделком	42
Випадок із багряним колом	67
Пригода з кресленнями Брюса Партінгтона	90
Пригода з детективом, котрий помирає	126
Зникнення леді Френсіс Карфекс	145
Пригода з бісовою ногою	170
Його прощальний уклін	199